

Биљана Албахари¹
Сава (Саул) Шароњић²
Бранислав Ристић³

УДК: 94(=411.16)(497.11 Крушевац)(093)
Прегледни рад
Датум пријема: 24.04.2016.

ЈЕВРЕЈИ И ПРАВОСЛАВНИ ЈЕВРЕЈИ КРУШЕВЦА

Резиме

У овом истраживању наводе се чињенице о историјату живота Јевреја у Крушевцу. Оне говоре о онима који су били и остали у Мојсијевој вери, и онима који су, стицајем специфичних политичких и економских околности за време владавине династије Обреновић, прешли у православну веру. Основни извор овог рада заснован је, пре свега на породичној архиви и сакуљеној грађи браће Славољуба и Саве (Саула) Шароњића, који и сами воде порекло од Јевреја који су прешли на Православље.

Кључне речи: *Јевреји, Крушевац, Србија.*

Када су 1492. године шпански краљевски пар Фердинанд и Изабела издали едикт о протеривању Јевреја из Шпаније, многи Јевреји већ раније изложени притиску и тортури католичке Инквизиције која их је терала или да приме католичанство или „да умру“, изабрали су опцију изласка из Шпаније и Португала. Од стотина хиљада тада протераних Јевреја неколико хиљада њих је у наредних неколико деценија, па и током целог 16. века а и касније, своје уточиште и место за живот и рад потражило и на просторима данашње Србије. Разне животне и политичке прилике и неприлике, ратови и ривалства тадашње Турске, Угарске, Србије, Аустрије, Бугарске, који су се преламали и на просторима Србије, доводили су их преко Млетака (Венеције), Дубровника, Солуна, Једрена, Цариграда, али и Беча и Будима, највише и најчешће у Београд, али и у остале делове Србије – Смедерево, Добрун, Ново Брдо, Рудник, Крушевац, Пирот, а после у 18. и 19. веку и у Крагујевац, Лесковац, Шабац, Ниш, Пожаревац, Приштину, Зајечар, Неготин, Књажевац и другде.

Са собом су донели разне вештине и знања, бавили су се бројним пословима и занатима. Закони локалних владара, па тако и у Србији, забрањивали су Јеврејима да се баве овим пословима.

1 Imejl adresa autora: albaharib@gmail.com

2 Imejl adresa autora: ssaronjic@gmail.com

3 Imejl adresa autora: branislav.ristic@nb.rs

вали су им поседовање и власништво над земљом, а тиме и насељавање у сеоским срединама и на сеоским поседима и бављење пољопривредом, па су они углавном били упућени на занатство, трговину, лекарство, апотекарство, а коначно и на пословање са новцем (зеленаштво и банкарство). Као занатлије бавили су се израдом оружја и барута, израдом чохе за одела, трговали су вином, медом, свилом, воском, ђамбелотом, индигом, зачинима, били су закупци рудника⁴ за које су владарима (прво српским, после турским) плаћали закупнине на име убирања пореза. Бавећи се свим овим пословима постали су велика конкуренција у трговини Јерменима, Грцима и Дубровчанима, а коначно и Србима. Иако су редовно плаћали и посебне порезе (српским владарима *шелос*, а Турцима *џизију-харач*) за своје право на живот у одређеном месту, за право на бављење трговином, и своју личну, верску и имовинску заштиту у Србији, њихов формално-правни статус и слобода насељавања или бављења трговином и занатством од којих су живели, у многа места је овисила о правној регулативи коју су доносили поједини српски владари, али често и од њиховог личног односа према њима.

Присуство Јевреја у Крушевцу први пут се помиње 1519. године, када се као дужници једног дубровачког трговца наводе двојица крушевачких Јевреја - Лезер и Исмаил⁵. Од тада почиње и њихово постепено насељавање, како у Крушевцу тако и у осталим местима по унутрашњости Србије.

У време владавине кнеза Милоша Обреновића (1815–1839), због учешћа Јевреја у почетку устанка 1815. године, у снабдевању српских устаника оружјем и муницијом, кнез Милош их је прихватио без предрасуда и са поштовањем. Штавише, неколико људи из његовог непосредног окружења били су Јевреји. Један од њих је и бивши председник Јеврејске општине у Београду у време Првог српског устанка – Хајим бехор Давид. Био је трговац и тајни лиферант српске војске, а 1835. године, истрчавши из своје радње код гостионице „Грчка краљица“, пред кнеза Милоша, упозорио га је на замку коју му је спремао београдски везир Јусуф-паша. Кнез га је од тада, од милоште прозвао „Дави(д)че или Давичо“⁶.

Затим, и лични лекар кнеза Милоша био је италијански Јеврејин Бартоломео Куниберт, па лични кројач Лазар Левензон, а капетан Јосиф Шлезингер (1794–1870), диригент и шеф оркестра војне музике Милошеве гар-

4 Б. Надовеца и Б. М. Јаковљевић, *Крајња историја Јевреја у Србији*, стр. 32, 51.

5 Б. Храбак, *Јевреји у Београду: до стицања равноправности (1878)*, стр. 18. Види: Државни архив у Дубровнику, Div. sanc. CVIII, 133 од 31. I 1519. и Test. not, XIV, 151'-2 од 4. II 1450.

6 Н. Поповић, *Јевреји у Србији*, стр. 15.

де, био је први војни капелник и композитор војничких маршева у Србији.⁷ На захтев кнеза Милоша Обреновића 1831. године долази у Крагујевац, где оснива тзв. „Књажеско-србску банду“, први српски војни оркестар.⁸

Сл. 1. *Капелан Јозеф Шлезингер (1794–1870)*⁹

Због свега реченог кнез Милош је ценио и штитио Јевреје и користио њихову способност, и у свом личном интересу, али и у интересу Србије. У то време и у таквој атмосфери број јеврејских породица које су се трајно населиле у Крушевцу растао је све више. У „Изводу из арачког тевтера нахије Крушевачке“ за 1831. годину наводи се да је у Крушевцу пописано и евидентирано седам јеврејских кућа (породица), док је осталих било 1879.¹⁰

То више нису били само трговци који су повремено долазили послом у варош, већ и они који су, пре свега бавећи се трговином, обезбеђивали за себе и своје породице свакодневну егзистенцију. Посвећени свом пореклу и коренима, одржавали су свој верски живот и идентитет, али и били укључени у општи, па и културни живот у граду. Па тако заједно са крушевачким Јерменима и Цинцарима 1892. године покрећу и учествују у уређива-

7 Б. Надовеза и Б. М. Јаковљевић, *Крајка историја Јевреја у Србији*, стр. 73.

8 Ž. Lebl, *Do 'Коначног решења' Јевреји у Србији*, стр. 39.

9 Фотографије коришћене у раду су највећим делом из приватне колекције Саве (Саула) Шароњића или су преузете са јавно доступних интернет адреса.

10 Б. Перуничкић, *Крушевац у једном веку 1815–1915*, стр. 74.

њу и издавању шаљивог часописа „Ђаволан“, „најстарије виђеног крушевачког листа“¹¹.

56.	52	Мачковац	57	46	54	64
57.	78	Стопанца	82	60	76	89
58.	46	Брсенопоље	48	34	55	67
59.	30	Тобаце	35	31	20	52
59. 1753.			Сумма: 1879 1498 1633 2571			
1) Јевреји крушевачки						
7. У Крушевцу			7	3	3	3
59. 1760.			Сумма: 1886 1501 1636 2590			

ДА СРС — Начелство Округа крушевачког

Сл. 2. Извод из арачког шевџера нахије Крушевачке за 1831. годину

Нажалост, са променом власти и одласком кнеза Милоша 1839. године, околности за Јевреје, а поготово у унутрашњости Србије, су се погоршале. Наиме, у време Уставобранитељског режима (1842–1858) домаћи трговци су из конкурентских разлога стварали тешкоће јеврејским трговцима и издејствовали су ограничења за трговину Јевреја и за њихово право стицања својине на непокретности у унутрашњости Србије.¹² Овај притисак српских трговаца резултирао је доношењем Уредбе од 12. новембра 1846. године којом се Јеврејима забрањује сваки даљи боравак у унутрашњости Србије и поседовање непокретности.¹³ Одредбе ове Уредбе одразиле су се и на свакодневни живот Јевреја у Крушевцу. Затечени и у ситуацији да морају доносити животне одлуке које им из темеља мењају статус, немали број крушевачких Јевреја, али и оних из Краљева, Јагодине, Туприје, Параћина, Трстеника и Врњачке Бање одлучује да пређе на Православље и тако покуша да промени околности свог статуса, живота и рада. Одлука је дефинитивно била несвакидашња, али и људски разумљива. Тако је тих година више од десетак крушевачких јеврејских породица, са десетинама чланова домаћинства, прешло у Православље и започело један нови живот.

¹¹ Н. Јовановић, *Чишјај и дај даље!* : руко(м)писана периодика : каталој изложбе, стр. 22-23.

¹² М. Б. Милошевић, *Јевреји за слободу Србије*, стр. 31.

¹³ Н. Поповић, *Јевреји у Србији*, стр. 17.

О околностима и атмосфери тог времена говори нам и истраживање¹⁴ једног од потомака тамошњих Јевреја - Саве (Саула) Шароњића (Шарона Жидића). Овде преносимо део његовог казивања:

„Све је почело протеривањем Кнеза Милоша из Србије, 1839. године, од стране тзв. Уставобранитеља. Потпуно супротно пракси Кнеза Милоша у третирању Јевреја као апсолутно равноправних грађана Кнежевине Србије, доносе се разне противјеврејске уредбе, као што је забрана Јеврејима да отварају трговину у недељу и на српске празнике. На тај начин су им радње биле затворене и у суботу и недељу. То је изазивало велики губитак у послу. И све тако до 1844. када Кнез Александар Карађорђевић под притиском Уставобранитеља (Аврам Петронијевић, Јеврем Обреновић и Тома Вучић Перишић) доноси Декрет којим се Јеврејима одузимају грађанска права и забрањује даље настањивање у унутрашњости Србије, већ искључиво у Београду, где ће бити на увиду властима. Онима који су већ добили дозволу за насељавање у унутрашњост Србије, Министарство унутрашњих дела Србије, тражи да се дозвола поништи и ти Јевреји преселе у Београд. Прави разлог оваквог третирања, како Јевреја староседелца тако и уселеника из Румуније и околних земаља, где су неупоредиво горе живели и чак доживљавали погроме, лежао је сасвим отворено у разним писмима и петицијама српских трговаца, уплашених да нису у стању да конкуришу Јеврејима у умешности трговине и развитку пословања у разним трговачким и занатским делатностима тога доба. Основни став српских трговаца био је да су Јевреји слободно живели и ширили своје пословање под турском управом, док су Срби грцали и патили бивајући потлачени у сваком погледу. Овакав став према Јеврејима одржао се, мање или више, до Берлинског конгреса 1878. године када се готово све мења у корист грађанске равноправности Јевреја у Србији.

И сада коначно долазимо до разлога преобраћења вере. На почетку горе наведене кризе, 1845. године, једна од уредби Министарства унутрашњих дела је захтевала да сви чланови јеврејске породице, после смрти најстаријег члана и оснивача фамилије, пређу из унутрашњости Србије у Београд. Тако је и мој чукур-чукур деда, по очевој линији, Арон Шарон 1852. године пре-

¹⁴ Резултати истраживања браће Савољуба и Саве (Саула) Шароњића о историји Јевреја и православних Јевреја у Крушевцу, вредна је, разноврсна, занимљива и ретка грађа коју су они годинама прикупљали, а коју чине записи, сећања, белешке, слике, фотографије, табеле и једини сачувани примерак часописа „Меранос“ са списком свих православних Јевреја из 1919. године. Такође, у њиховој породичној документацији сачуване су и индивидуалне биографије јеврејских породица у Крушевцу, као и свих оних Јевреја чије су животне судбине на било који начин и у било ком времену, биле у вези са овим градом.

шао у Православље 2. августа 1852. године на Дан Св Елијаха – Илије. Ту је матирао законску одредбу која није предвидела и овакав јеврејски моменат и став. Постао је Србин који иде редовно у цркву, слави славу а у кући празнује, колико је могуће све јеврејске обичаје. Није протеран за Београд, већ је остао у околини Крушевца, где је одувек био и он и његови Сефардски (Шпански) преци, некада давно 1492. протерани из Шпаније. Неки други Јевреји су пре мога деде, а неки после њега учинили исту ствар. Променили веру и прешли у Православље. Тако је урадила и давнашња породица моје мајке, која је такође јеврејског порекла. Ти нови, тзв. Мераноси, тихо су искључивани из јеврејских заједница, а споро али без проблема, прихватани у новој верској средини. Да би ипак некако отргли од заборавља сећање на то ко су и шта су, женили су се и удавали међу собом. Отуда су настали и годишњаци као што је један једини сачувани примерак „Меранос-а“. У Другом светском рату ови „нови“ Срби нису ни издалека пострадали као њихова јеврејска браћа по крви. Њихово чланство из јеврејских заједница било је одавно обрисано и заборављено. Можда и са пуним правом. Бог ће га знати!“

Политичке прилике у Србији мењале су се из године у годину. Милош Обреновић 1858. године поново ступа на власт (до 1860.) те 26. септембра 1859. године доноси Указ којим даје верске и народносно слободе свим грађанима: „Желећи да сви грађани Србски, без разлике вере и народности, буду учесници у слободи... и по томе настојава да никакви поданик Србски, био он које му драго вере и народности, не буде ограничен у слободи сваковрсне радње и занимања“¹⁵. Ово је поново вратило Јеврејима могућност за слободно насељавања по унутрашњости Србије, па и у Крушевцу.

Чак и нови Указ његовог наследника Михаила Обреновића, од 4. новембра 1861. године, који Јеврејима поново ограничава боравак и бављење трговином по градовима и варошима у унутрашњости Србије, ипак дозвољава онима који су се у времену Милошевог Указа, од 26. септембра 1859. до 28. фебруара 1861. године, населили и започели са послом, да могу наставити и даље живети и радити у унутрашњости. У делу тог Указа, између осталог пише: „Да се сви они Јевреји, србски поданици, који су се (већ, о. а.)... настанили у унутрашњости исте и отпочели за себе какову самосталну радњу, оставе и даље само у оном месту у уживању тога стеченог и наведеним Указом додатог им права на упражњавање радње и трговине“¹⁶.

¹⁵ *Зборник закона и уредаба у Књажесџву Србији у досадањим зборницима нешїямїаних а изданих од 2. Фебруара 1835. до 23. Окїюбра 1875. їод.* Књ. 30, стр. 346.

¹⁶ *Сборникъ закона и уредба и уредбены указа изданы у Княжеству Србїи (Одъ почетка до конца 1860. године.) XIII, стр. 194-195.*

У К А З

попечитељству внутрени дјела.

Желећи да сви грађани Србски, без разлике вере и народности, буду учасници у слободи, која је за сваку радњу и занимање у Србији изречена, нашао сам се побуђен указом овим препоручити попечитељству внутрени дјела да оно све, што би овој жељи мојој противно постојало за укинуто сматра, и по томе настојава да никакви поданик Србски био он које му драго вере и народности, небуде ограничен у слободи свакогвретне радње и занимања.

Попечитељствима внутрени дјела и финансије заповедам да указ овај објаве и извршују.

ВМ 4417.

26. Септембра 1859.

у Крагујевцу.

МИЛОШ ОБРЕНОВИЋ с. р.

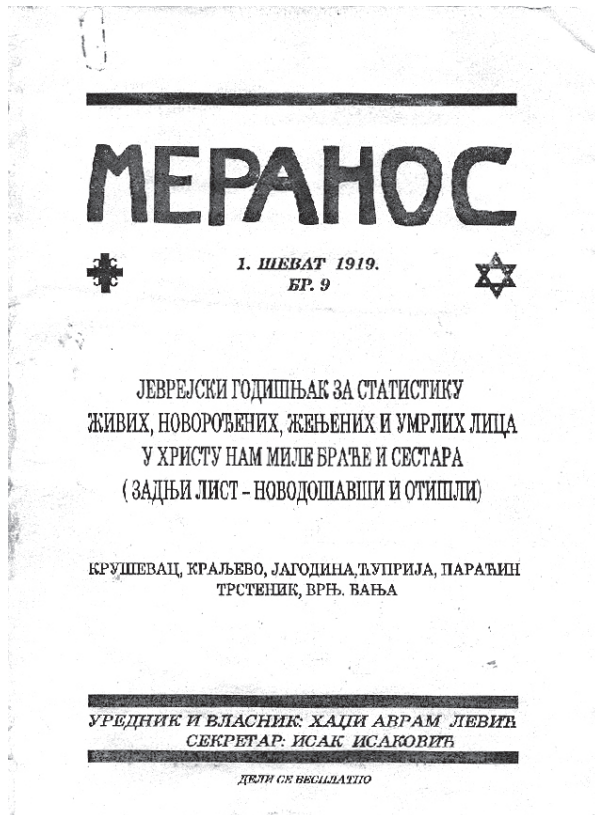
Сл. 3. Указ Милоша Обреновића – 26. септембар 1859.

Све то довело је до ситуације да су у Крушевцу тог времена, крајем 19. и почетком 20. века, живели Јевреји тзв. Мојсијеве вере (у много мањем броју), и Јевреји православци. Према резултатима пописа становништва од 31. децембра 1890. године, у Крушевцу је живело двадесет Јевреја (Мојсијеве вере), а године 1921. било их је дванаест.¹⁷

А православних Јевреја било је много више. О њиховој ангажованости и међусобној повезаности говори и податак да су они 1907. године покренули и свој лист - годишњак под насловом „МЕРАНОС“, као „Јеврејски годишњак за статистику живих, новорођених, жењених и умрлих лица у Христу нам миле браће и сестара“. Претпоставка је да је лист излазио у малом броју примерака и искључиво за чланове општине, да је први број штампан 1907. године, и да за време Првог светског рата није излазио.

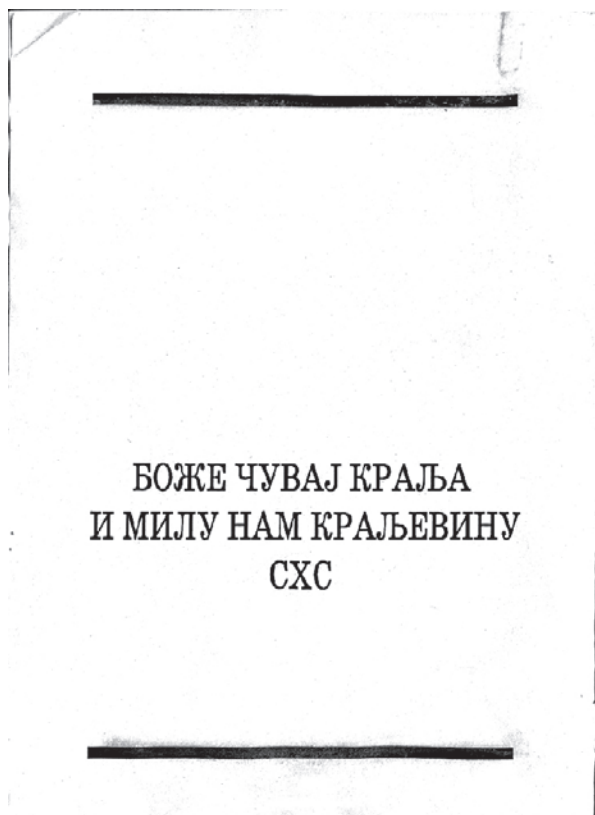
¹⁷ El Mundo Sefarad, „Kruševac“, <http://elmundosefarad.wikidot.com/krusevac> (преузето 9.11.2016.).

Већ и сам избор наслова овог годишњака „Меранос“ јасно упућује на њихову свесност о егзистенцијалној паралели коју су осећали у односу на оне Јевреје из 15. века, који су, да би могли остати да живе у Шпанији и Португалу, примили хришћанство, а звали су их *Марани*¹⁸. Из садржаја броја 9 - једног од ретких сачуваних примерака овога годишњака из 1919. године, види се да наведених породица православних Јевреја има 13, са укупно 64 члана. А на насловној страни, на којој се у заглављу налазе крст и Давидова звезда, види се да је уредник и власник овога годишњака Хаџи Аврам Левић, а секретар Исак Исаковић. Већ и по самим њиховим, као и презименима наведених породица из садржаја текста, видимо да су у већини случајева свом изворном јеврејском презимену додавали, у српском језику карактеристични, суфикс „ић“.

Сл.4. Насловна страна годишњака „Меранос“

18 Јевреји и Маври у Шпанији који су, под притиском Инквизиције, морали да приме хришћанство, али су потајно и даље остали верни својој ранијој религији.

Сл. 5. Прва сѝрана годишњака „Меранос“

О поменутом листу господин Сава Шароњић пише: „Као што можете видети, ово је нека врста статистичног годишњака Јевреја прешлих у Православље. Односи се само на ту групацију Јевреја, и ту се не спомиње још један број, доста мали, Јевреја који су остали у својој вери. Назив „Меранос“ је, по мени, ипак погрешно изабран, јер потиче из Шпаније. Тако су називали Јевреје преобраћене у католичку веру у Шпанији, Португалу и делимично Италији. Нашим Јеврејима из ових градова Србије: Крушевац, Краљево... итд., назив се учинио прикладним, јер су постојале приче како ето Мераноси иако преобраћени у хришћанство, могу слободно славити поред српских и све јеврејске обичаје. И то је била истина кад је Србија у питању“.

Из сакупљене и записане грађе о Јеврејима Курушевца, од стране доктора ветерине Славољуба Саула Шароњића (Крушевац 1948 - Крушевац 2005), који је и сам био Јевреј православне вере, а коју је највише налазио у списима чувеног крушевачког писца, новинара и истраживача Антонија Ма-

ринковића, дугогодишњег радника Историјског Архива Крушевца, сазнајемо да је прво место где су се окупљали крушевачки Јевреји (и православни и Мојсијеве вере) било такозвано „јеврејско кафанче“, касније кафана „Солун“. Такође из истог текста сазнајемо да, када је у тешким годинама уочи Првог светског рата, Министарство војске Србије одлучило да због опасности која је претила Нишу од стране Бугара, у Крушевац преселе Главни одбор Црвеног крста Србије, са задатком да на рад у Крушевац дођу, позвани су и Јевреји – доктор Марко Лето, Мика Адања, Алфред Медина и Моша Алкалај.

Те исте 1914. године, чланица Управног одбора Савеза ратних добровољаца Србије, Јеврејка Наталија-Неџи Мунк, отворила је Војну болницу при крушевачком санитету. Када је ова храбра жена, носилац Карађорђевог звезде са мачевима, која је учествовала у свим ратовима које је Србија водила за независност, ослобођење и уједињење, умрла 8. априла 1924. године, београдске новине су писале: „Ова наша благородна сестра Мојсијеве вере одужила се српском народу као ретко која наша жена. Она је прва српска добровољна болничарка“.

Из исте грађе Славољуба Саула Шароњића сазнајемо да су јеврејски брачни пар Јулија и Евгеније Бидерман 1923. године у Крушевцу, као прво акционарско друштво, били и оснивачи фабрике вагона и гвоздених конструкција. То је била прва покретна радионица у Србији за оправку вагона, нормалног и уског колосека. Тих година у Крушевцу је основана и аптека „Свети Андреја“ до биоскопа „Таково“. Оснивач апотеке био је Јевреј Лав Алкалај са мајком Елвиром.

Сл. 6. *Наталија-Неџи Мунк*

Имали су Јевреји Крушевца и своје војнике у Првом светском рату, који су војевали за слободу отаџбине, раме уз раме са Србима. У тој борби положили су и своје животе - Јосиф Х. Тајтацак (погинуо на Мачковом камену 4. августа 1914. године), доктор Натан А. Тајтацак, санитетски поручник и трупни лекар VI-П пука I позива (умро је 21. марта 1915.

од пегавог тифуса)¹⁹, а поднаредник Моша Мориц Тајтацак(овић) прошавши голготу српског повлачења кроз Црну Гору и Албанију, те потом боравка на Крфу, болестан од прележаног тифуса, пребачен је у Швајцарску, где 1917. године умире и бива сахрањен као српски војник.

Сл. 7.
Јосиф Х. Тајтацак

Сл. 8.
Најан А. Тајтацак

Сл. 9. Моша Мориц
Тајтацаковић

Још једна анегдота везана је за породицу Морица Тајтацаковића, конкретно за његову жену Ребеку и њихову децу – кћерке Султану, Наталију и Софију и сина Давида. У време Другог светског рата у окупираном Крушевцу бити Јеврејин значило је прогон или смрт. Ребеку и њену децу спасили су Крста Новаковић, апотекар и предратни председник општине и народни посланик, и Коса Петровић, са породицама. Скривали су их прво у Крушевцу, затим их пребацили у село Доњи Крцин, где су остали до краја рата. Цело село је бринуло о Ребекиној породици. Добили су нова имена, храну и одећу, а све уз заштиту породица Новаковић и Петровић. Приликом доделе „Медаље Праведника“ коју спасиоцима Јевреја из Другог светског рата уручује држава Израел, уместо добротинитеља, помрлих у деценијама после рата, медаљу су 2003. године примили њихови потомци Братислав Новаковић, Љубица Каћански и Драган Петровић. Примајући ово признање Драган Петровић је рекао: „Волео бих да је моја мајка доживела да прими признање, али је умрла 1986. године. Ребекина породица је преживела рат и вратила се у Крушевац. И данас то сокаче, ми стари Крушевљани, зовемо Ребекино сокаче“ (данашња Кумановска улица, о. а.)²⁰.

¹⁹ Сјоменица поинулих и умрлих српских Јевреја у Балканском и Свешком рају 1912-1918, стр. 32, 103.

²⁰ Radio televizija Kruševac, „Kruševačke priče: Ko i kako je spasio Rebeku“, <http://www.rtk.rs/?p=24896> (преузето 8.11.2016.).

За крај приче о Јеврејима и православним Јеврејима Крушевца и у вези са овим градом, свакако је вредна помена и прича о Авраму Левићу, чија породица води порекло управо из Крушевца.

Дугогодишњи начелник Министарства финансија, српски Јеврејин Аврам Левић, био је важан сарадник двојице српских министара финансија – др Лазе Пачуа и Стојана Протића. Овај потоњи је за њега једном приликом 1922. године у листу „Радикал“, између осталог изрекао и следећу похвалу: „За све време министровања мога и Пачуовог, Левић је био врло вредан и поуздан и врло способан наш сарадник. Ако у раду нашем за државне финансије има нечега доброга, кориснога и можда заслужнога, онда један не мали део припада Левићу... Левић је за време рата (Првог светског, о. а.) у Лондону учинио Србији и српским државним финансијама и српском државном кредиту врло лепих и врло умних услуга тако да је исправљао и исправио понеку не малу министарску грешку“²¹.

Оно што још веже Левића за Крушевац је и чувено „Мирослављево јеванђеље“ из 12. века, најстарији споменик српске књижевности, које је Левић заједно са комплетним државним трезором и око 200 сандука злата, у октобру 1915. године у Крушевцу добио на поверење и чување, када су се српска влада, војска и Народна скупштина повлачиле пред Аустријанцима, Немцима и Бугарима, током Првог светског рата. Тако ће „Мирослављево јеванђеље“ прећи са српским народом пут албанске голготе, да би се преко Крфа и Солуна са њим и вратило у земљу 1918. године²².

Сл. 10. Ребекино сокаче

21 М. Б. Милошевић, *Јевреји за слободу Србије*, стр. 111.

22 Милошевић, *Јевреји за слободу Србије*, стр. 112.

Сл. 11. Аврам Левић

Сл. 12. Мирослављево јеванђеље

Све ове чињенице, казивања и сведочења о Јеврејима Мојсијево и православне вере који су живели у Крушевцу, могу допринети да се бар мало расветли и сачува од заборава један, па макар и мали део наслеђа из историје овога града. Судбине ових људи и њихових породица су, не само део њихових индивидуалних животних прича, него су и слика једног прошлог времена из целокупне историје Србије.

Литература

El mundo Sefarad, „Krusevac“, <http://elmundosefarad.wikidot.com/krusevac> (преузето 9.11.2016).

Зборник закона и уредаба у Књажеству Србији у досадањим зборницима нештампаних а изданих од 2. Фебруара 1835. до 23. Октобра 1875. год. Књ. 30. Београд: Штампa и издање Државне штампарије, 1877.

Јовановић, Наташа (2015): *Чишћај и дај даље! : руко(м)писана ѱериодика: каталог изложбе*, Београд: Народна библиотека Србије.

Lebl, Ženi (2002): *Do 'Konačnog rešenja' Jevreji u Srbiji*. Београд: Љогоја штампа.

Radio televizija Kruševac, „Kruševačke priče: Ko i kako je spasio Rebeku“, <http://www.rtk.rs/?p=24896> (преузето 8.11.2016).

- Милошевић, Михаило Б (1995): *Јевреји за слободу Србије*. Београд: „Филип Вишњић“.
- Надовеза, Бранко, Јаковљевић, Билјана М. (2013): *Крајња историја Јевреја у Србији*. Београд: Културна заједница Крајине /КЗК/.
- Перуничкић, Бранко (1971): *Крушевац у једном веку 1815–1915*. Крушевац: Историјски архив.
- Поповић, Небојша (1997): *Јевреји у Србији*. Београд: Институт за савремену историју.
- Сборникъ закона и уредба и уредбены указа изданы у Княжеству Србији (Одъ почетка до конца 1860. године.) XIII. (Београд: У Правителственой книгопечатни, 1861), 194–195.
- Сјоменица поинулих и умрлих српских Јевреја у Балканском и Свејском райу 1912–1918. Београд: Јеврејски историјски музеј и Савез јеврејских општина Србије, 2014.
- Храбак, Богумил (2009): *Јевреји у Београду: до стицања равноправности (1878)*, Београд: Српски генеалогски центар.

Biljana Albahari²³

Sava (Saul) Šaronjić²⁴

Branislav Ristić²⁵

JEWES AND ORTHODOX JEWS OF KRUSEVAC

Abstract

This paper presents the evidence regarding the history of Jewish community in Krusevac. It tells a story of those who remained firm to the faith of their ancestors, and those who, due to specific political and economic circumstances during the reign of Obrenovic dynasty, converted to Orthodox Christianity. The main source for this paper is based primarily on family archives and collected materials of brothers Slavoljub and Sava (Saul) Šaronjić, who themselves are descended from Jews who had converted to Orthodoxy.

Keywords: *Jews, Krusevac, Serbia.*

²³ albaharib@gmail.com

²⁴ ssaronjic@gmail.com

²⁵ branislav.ristic@nb.rs